

نیستان آست

(عالم در در مثنوی معنوی)

نجمۃ السادات پزشکی

پزشکی، نجمه السادات

نیستان الست (عالم ذر در مثنوی معنوی) / نجمه السادات
پزشکی. - تهران: زوار، ۱۳۸۳.
۱۹۰ ص.

ISBN : 964-401-216-X

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیپا.

کتابنامه: ص. ۱۸۷ - ۱۹۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.

۱. مولوی، جلال الدین محمد بن محمد، ۶۰۴ - ۶۷۲ ق. مثنوی
معنوی. - نقد و تفسیر. ۲. شعر فارسی. - قرن ۷ ق. - تاریخ و نقد.
الف. مولوی، جلال الدین محمد بن محمد، ۶۰۴ - ۶۷۲ ق. مثنوی معنوی.
برگزیده. شرح. پ. عنوان. ج. عنوان: مثنوی معنوی. برگزیده. شرح.

پ ۸۱/۳۱

PIR ۵۳۰۱/۴۹

ن/م ۸۴۹ م ۳۵۴۸۰ - ۸۳ م

کتابخانه ملی ایران

انتشارات زوار

□ نیستان آلت □

□ (عالم ذر در مثنوی معنوی) □

□ نجمه السادات پزشکی □

□ حروفچینی، صفحه آرایی و آماده سازی چاپ / شرکت قلم □

□ شمارگان / ۱۰۰۰ نسخه □

□ نوبت چاپ / چاپ اول - زمستان ۱۳۸۳ □

□ چاپ و صحافی / خاشع □

□ شابک / X - ۲۱۶ - ۴۰۱ - ۹۶۴ □

□ تهران: خیابان انقلاب، خیابان دوازدهم فروردین؛ نبش شهید نظری؛ پلاک ۳۳، تلفن: ۶۴۶۲۵۰۳ □

تقدیم به او

که در زلال معنویت و صفای باطنش رمز آیینگی و در پرتو
انوار تابناک وجود ربّانی اش راز خدایی بودن را جسته‌ام.

فهرست مندرجات

صفحه	عنوان
۹	مقدمه
	فصل اول: عالم ذر در قرآن و روایات
۱۵	۱-۱- بحث واژگانی
۱۵	۱-۲- ذر
۱۷	۱-۳- ذریّه
۱۸	۱-۴- عالم ذر
۲۲	۱-۵- برخی از اختلاف نظرها
۳۲	۱-۶- ادامه بحث
۳۵	۱-۷- حاصل بحث
	فصل دوم: رابطه عالم مُثُل و عالم ذر
۴۱	۲-۱- شوق هستی
۴۲	۲-۲- معمای هستی
۴۴	۲-۳- آرای افلاطون
۴۵	الف) نظریه اول: مُثُل
۴۸	ب) نظریه دوم: روح آدمی
۵۰	ج) نظریه سوم: علم آدمی
۵۱	د) نظریه چهارم: عشق افلاطونی
۵۲	۲-۴- تحلیل نظریه‌های افلاطون
۵۳	الف) اختلاف موضوع و هدف
۵۳	ب) موهوم بودن حیات دنیوی
۵۶	ج) تقدّم زمانی و مکانی

۵۷	 (د) موجودیت ارواح قبل از تعلق به ابدان
۵۹	 (ه) فراموشی
۶۰	 (و) تداعی و یادآوری
۶۱	 ۵-۲- حاصل بحث
۶۲	 ۶-۲- علت شباهت

فصل سوم: تجلی عالم ذر در مثنوی معنوی

۶۹	 ۱-۲- عالم ذر در مثنوی معنوی
۷۶	 ۲-۲- بخش (۱)- دفتر اول
۷۹	 ۳-۲- شرح ابیات دفتر اول
۹۷	 ۴-۳- بخش (۲)- دفتر دوم
۹۹	 ۵-۳- شرح ابیات دفتر دوم
۱۰۹	 ۶-۳- بخش (۳)- دفتر سوم
۱۱۱	 ۷-۳- شرح ابیات دفتر سوم
۱۲۲	 ۸-۳- بخش (۴)- دفتر چهارم
۱۲۴	 ۹-۳- شرح ابیات دفتر چهارم
۱۳۹	 ۱۰-۳- بخش (۵)- دفتر پنجم
۱۴۲	 ۱۱-۳- شرح ابیات دفتر پنجم
۱۵۵	 ۱۲-۳- بخش (۶)- دفتر ششم
۱۵۶	 ۱۳-۳- شرح ابیات دفتر ششم
۱۶۰	 ۱۴-۳- حاصل بحث - ارزیابی و نتایج

۱۶۹	 فهرست آیات
۱۷۳	 فهرست احادیث
۱۷۵	 فهرست ابیات
۱۸۵	 فهرست اشخاص
۱۸۷	 فهرست منابع و مآخذ

مقدمه

عالم ذر از جمله موضوعات ناب اسلامی و عرفانی است که به رغم اهمیت آن در شناخت انسان و نیز هدف از خلقت او، بسیار کم مورد توجه و بحث قرار گرفته است. سال‌ها پیش هنگامی که برای نخستین بار مسئله عهد و میثاق با پروردگار را تحت عنوان «عالم ذر» مطالعه می‌نمودم، بیش از حد تحت تأثیر این نام و این عنوان قرار گرفتم؛ به گونه‌ای که کنجکاوانه در منابع مختلف به جست و جو و کنکاش برای فهم دقیق‌تر و کامل‌تر آن پرداختم. اگرچه حاصل این جست و جو، حصول اطلاعاتی توضیحی و تعریفی پیرامون این مقوله بود، لیکن حقیقتاً حجم و کیفیت مطالب و مباحث پیرامون آن را بسیار کمتر از حد انتظار و کمتر از اهمیت موضوع می‌دانستم؛ از این رو همواره مترصد فرصتی بودم تا بتوانم در این باره بحثی جامع و گسترده مطرح نموده و حاصل جست و جوهایم را در قالب طرحی تحقیقی و پژوهشی ارائه نمایم. بحمدالله، اینک این فرصت مهیا گردیده و حاصل کار نیز به صورتی که در پی می‌آید، فراهم شده است.

بنابر روایات، عالم ذر، بیانگر نشئه‌ای از حیات انسان می‌باشد که پیش از آغاز حیات این جهانی اوست و در آن نشئه با پروردگار عالم، عهد و پیمان بندگی بسته و بر ربوبیت او شهادت و گواهی داده است. این جریان در مباحث خداشناسی و در اثبات فطری بودن خداجویی بشر از اهمیت خاصی برخوردار است. همچنین در مباحث عرفانی به جهت آن که این پیمان را پیمان عشق و دوستی با پروردگار می‌دانند، جایگاه مهمی دارد. اما شیوه طرح این موضوع در متون دینی و تفسیری با متون عرفانی، متفاوت است. در بسیاری از بحث‌های خداشناسی با استناد به آیه ۱۷۲ سوره مبارکه اعراف، از جریان شهادتی که در عالم ذر واقع شده، به عنوان شاهد برای اثبات فطرت خداجویی بشر و

فطری بودن ایمان به خدا استفاده می‌شود. همچنین در متون تفسیری هم عمدتاً هنگامی که مفسران به آیه مذکور می‌رسند، پیرامون جریان عالم ذر بحث مختصری را مطرح می‌کنند که البته گاه همچون تفسیر المیزان این بحث مفصل و از اشمال لازم برخوردار است. و اما در متون عرفانی، با اینکه میزان توجه به این موضوع بیشتر می‌باشد، لیکن در اینجا نیز طرح آن صرفاً ذوقی و در حد اشاره و تذکر است و به هر حال در هیچ مورد نمی‌توان شرح و بسط این رویداد را به طور مستقل و به عنوان موضوعی جهت خلق یک اثر دینی - مذهبی و یا یک اثر ذوقی - عرفانی مشاهده نمود.

در میان آثار منظوم عرفانی، یقیناً مثنوی معنوی بیش از دیگر آثار موجود به این مقوله پرداخته است که آن هم به دلیل روح اثر و تعلیمی بودن آن است. همین امر یعنی وجود اشارات نسبتاً قابل توجه ذری در آن، انگیزه ما برای جست و جوی موضوع مورد نظر در این اثر عظیم عرفانی پارسی گردید؛ لیکن به منظور اجتناب از یک سویه گرایی در کار پژوهش، ابتدا در فصل اول، عالم ذر را از دیدگاه قرآنی و روایی مورد بحث و گفت و گو قرار داده و بدینگونه در واقع به تعریف و شناسایی آن پرداخته‌ایم. سپس در فصل دوم، به منظور شفاف تر شدن زوایای بحث، آن را با نظریه مشهور افلاطون یعنی «مُثل» مورد مقایسه و بحث و تحلیل قرار داده، بدین ترتیب گستره و فضای بحث را به سمت مباحث عرفانی نزدیک تر نموده‌ایم. آن گاه در فصل سوم که مهم ترین بخش این نوشتار است، ضمن پرداختن به اصل مطلب یعنی تجلی عالم ذر در مثنوی معنوی، در این باره پای سخن مولانا نشسته‌ایم. فصل اخیر، بر اساس دفاتر ششگانه مثنوی، خود شامل ۶ بخش می‌باشد. در ابتدای هر بخش، ایاتی را که در آن دفتر مربوط به موضوع مورد نظر بوده‌اند، به ترتیب شماره آنها قید کرده، سپس اقدام به شرح و تحلیل آنها نموده‌ایم و در پایان نیز جمع بندی و نتایج حاصل از بحث‌های مورد نظر مطرح شده است.

و اینکه: در پایان کاری که به آغازگری آن در جهت ارائه کارهای بزرگ تر، دل بسته‌ام، همچون همیشه از اعماق وجودم سپاس و ثنای خالصانه و بی حد، ثار پروردگار عالمیان و یگانه محبوب قلوب عاشقان می‌کنم که توفیق آغاز و انجام این کار را نصیب گردانید و به پشتوانه یاری و مدد او توانستم کاری را که مدت‌ها در پی انجامش بودم، به پایان برسانم. پس از سپاس یزدان، بر خود فرض می‌دانم از تمامی بزرگواریانی که به

هر نحو، وجود عزیزشان در شکل‌گیری و انجام این مهم، مؤثر و راهگشا بوده است، بالاخص استادان فاضل و ارجمند جناب آقای دکتر نصرالله امامی و جناب آقای دکتر محمد رضا سنگری، همچنین جناب آقای دکتر سید احمد حسینی کازرونی تشکر و قدردانی نمایم. و سخن آخر: امید مقبولیت و تأیید کار به درگاه پروردگار متعال؛ همو که اول است و آخر و ظاهر است و باطن. والسلام.

نجمۃ السادات پزشکی

دزفول - ۱۳۸۳/۴/۱